

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ

Затяжна економічна криза в Україні призвела до спаду виробництва, негативно вплинула на зайнятість населення, і як результат, стрімко зросла кількість безробітних, знизилась продуктивність праці, посилилась диспропорція на ринку праці, що висвітило нові актуальні проблеми на ринку праці який завжди слугує індикатором успішності соціальних та економічних реформ. Ці негативні процеси потребують постійного вивчення з урахуванням могутнього впливу на розвиток ринків праці глобальних процесів, які, зумовлюючи зміни у змісті праці, структурі зайнятості, все більш вагомо впливають на формування попиту на ринку праці, ставлячи принципово нові вимоги до працівників, їх знань, компетенцій, мотивацій, вибору професій, форм зайнятості.

Публікації С. Бандура, О. Волкової, В. Геєця, Т. Заяць, В. Близнюк, О. Грішнєвої, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Онікієнка, І. Петрової, В. Петюха, М. Семикіної, Л. Шаульської та інших українських науковців підтверджують гостроту проблем українського ринку праці і нагальну потребу постійного дослідження тенденцій його розвитку в умовах глобалізації. Явища неефективної зайнятості населення, зростання безробіття, напруженості соціально-трудових відносин актуалізують потребу вивчення дискусійних питань теорії та практики розвитку ринку праці.

Окремого вивчення потребують сучасні особливості функціонування ринку праці України, визначальні тенденції його розвитку, напрями регуляторного впливу на ринок праці в інтересах детінізації зайнятості.

Метою статті є поглиблення наукових уявлень про сутність ринку праці, філософсько-економічна інтерпретація сутності ринку праці з акцентом на його розвиток, що дає змогу зробити ґносеологічний аналіз.

Теоретичний аналіз засвідчує широке коло підходів щодо тлумачення сутності категорії «ринку праці», серед яких найбільш поширеними є такі:

це інститут або механізм, що поєднує, зводить разом продавців і покупців товару «робоча сила» [1, с. 77];

це «система соціально-економічних відносин між роботодавцями – власниками засобів виробництва – та населенням – власниками робочої сили – щодо задоволення попиту перших на працю, а других – на робочі місця, які є їх джерелом засобів існування» [2, с. 12];

«це система обміну індивідуальних здібностей до праці на фонд життєвих цінностей, необхідних для відтворення робочої сили» [3, с. 14];

це особливий ринок, на якому відбувається продаж послуг праці в якості специфічного товару, що дозволяє найманому працівнику на умовах договору (контракту) виконати певний обсяг роботи (трудових послуг) певної якості упродовж необхідного часу, отримуючи дохід [4, с. 96];

це система особливої взаємодії ринкового попиту і пропозиції, результатом якої є певний обсяг зайнятості та ціна послуг праці; це є узгодження інтересів роботодавців і реальних та потенційних працівників щодо обсягів та умов використання праці, основними елементами якого є попит, пропозиція, ціна, конкуренція, резервування праці та трудова мобільність [5, с. 17].

Зауважимо, що наведені тлумачення не суперечать один одному, а лише доповнюють та збагачують розуміння змісту цієї категорії.

В той же час, одним із традиційних філософських способів вивчення різних категорій і понять, поруч з онтологічним і антропологічним, є гносеологічний. Гносеологія (давньогрец. «гносис» – пізнання; «логос» – учення, наука) в традиційному сенсі є таким типом оперування значеннями, який націлений на встановлення смислів, що мають відношення до з'ясування феномена взаємодії між думкою і фактом, думкою і подією, думкою і сутністю буття, яку вона осмислює [6,с.157]. Іншими словами, гносеологічний аналіз передбачає обґрунтування реальності існування об'єкта, його відповідності тим властивостям, формам, ознакам, які йому приписують. Гносеологічний підхід до аналізу поняття ринку праці стає актуальним в умовах необхідності формування міждисциплінарної парадигми його дослідження. Ринок праці частіше стає предметом вивчення економістів – з огляду на його значення в економічних (виробничих) процесах. Має місце вивчення ринку праці в державному управлінні – як об'єкта впливу, чинника соціально-економічного розвитку країни, регіонів, поселень. Інші дисциплінарні ракурси, кожен по-своєму, розкривають специфіку ринку праці як категорії, що позначає «щось». Гносеологічний аналіз поняття ринку праці змушує замислитись над тим, чим у дійсності він є: місцем зустрічі роботодавця і працівника – більш реальне уявлення про ринок як фізичний об'єкт; механізмом, системою – абстрактне уявлення про ринок як те, що виникає у ході взаємодій різних суб'єктів. Так само можуть виникати протиріччя з приводу прив'язки ринку до певних просторових умов. У різних просторово-часових вимірах ринок праці може проявлятися абсолютно по-різному та більше того – втрачати свої традиційні ознаки (взяти, для прикладу, ринок праці моноспеціалізованих міст; для них ринок праці не відповідає усім ознакам, а у випадку кризи галузі фактично втрачає свою функціональність).

Актуалізація філософських засад вивчення ринку праці, як насамперед економічної категорії зумовлена необхідністю формування нового погляду на процеси його розвитку. Тому формування міждисциплінарної парадигми дослідження ринку праці є важливим завданням, яке дозволяє науковцям чітко розділяти функціональну значимість даної категорії у різних галузях знань (рис. 1).

Рис. 1. Міждисциплінарна парадигма визначення сутності ринку праці

* Джерело: авторська розробка

Філософсько-економічний підхід до вивчення ринку праці дозволяє використовувати загальні філософські підходи, у тому числі гносеологічні, для більш глибокого розуміння важливих економічних категорій. Відомо, що основним питанням гносеології як філософського напрямку є визначення пізнаваності об'єкта, його реального існування. Отож, і до ринку праці гносеологічний аналіз дозволяє виявити його реальні форми – у даний час (у статичі) та за ретроспективною і прогностичною оцінками (у динаміці).

З теорії філософії відомо, що сучасна наука гносеологія ґрунтується на наступних основоположеннях: принцип об'єктивності; принцип пізнаваності; принцип активного творчого відображення; принцип діалектики; принцип практики; принцип історизму; принцип конкретності істини[7]. Звідси, гносеологічний аналіз ринку праці та процесів його розвитку скеровує до уточнення таких понять, як об'єкт, суб'єкт, ознаки, розвиток і т.д. з підсумковим визначенням їх істинності (табл. 1).

Таблиця 1

Основні гносеологічні питання зі специфікою вивчення ринку праці

№з/п	Основоположні питання гносеології	Поняття у сфері вивчення ринку праці
1	Об'єкт	Ринок праці
2	Суб'єкт	Інститути-суб'єкти (роботодавець (у т.ч. самозайнятий), працівник, посередник), інститути-регулятори (державні, громадські)
3	Пізнаваність	Ознаки ринку праці (кон'юнктура: попит, пропозиція, ціна; структура, інфраструктура, конкуренція), функціональність
4	Відображення	Просторовий вимір: світовий, транскордонний, національний, регіональний, локальний ринок праці Часовий вимір: постійний, тимчасовий
5	Діалектика	Розвиток ринку праці (змінa, трансформація, модернізація, інноватизація і т.д.)
6	Практика	Праця, трудова діяльність, економічна активність, зайнятість, самозайнятість, безробіття, непрацездатність і т.д.
7	Історизм	Становлення ринку, ретроспектива розвитку (поєднання з діалектикою)
8	Істина	Цінність, ціль, результат

* Джерело: авторська розробка

У гносеологічному аналізі центровим є об'єкт пізнання – як фрагмент (частина) будь-якої реальності (природної, соціальної, суб'єктивної, розумової, душевної та ін.), який не збігається у цей момент з інтелектом, що пізнає, та на який спрямована пізнавальна активність[8,с.238].

Висновки. Гносеологічний аналіз поняття ринку праці доводить необхідність виявлення суб'єктів, які на ньому діють. У нашому випадку – це інститути, які формують систему соціально-трудових відносин, що пов'язані з наймом, використанням, відтворенням робочої сили та спрямовані на забезпечення високого рівня й якості життя особистості, колективів та суспільства в цілому. Сучасні проблеми та особливості функціонування ринку праці України віддзеркалюють глибинні внутрішні суперечності та особливості, притаманні національній економіці, сфері зайнятості через незавершеність структурної перебудови економіки, політичні потрясіння, слабку керованість соціально-економічною політикою у сфері праці, спотворення соціальних цінностей, слабкість механізмів державного регулювання, недосконалість маркетингових технологій.

Викладене свідчить про необхідність вдосконалення державного регулювання ринку праці, налагодження активного соціального діалогу для підвищення рівня офіційної зайнятості, забезпечення соціальної відповідальності держави та бізнесу за створення продуктивних робочих місць.

Перспективи подальших наукових розробок мають бути пов'язані із розробкою державної стратегії розвитку національного ринку праці в умовах глобальних процесів та євроінтеграції.

Література

1. Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономикс.– Т. 1.– М., 1992. Экономикс: принципы, проблемы и политика14-е издание. - М.: ИНФРА-М, 2003. - 972 с.
2. Лібанова Е.М. Ринок праці: навч. посіб. / Е.М. Лібанова.– Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
3. Волкова О. В. Ринок праці / О. В.Волкова. — К.: Центр учб. літератури, 2007. — 624 с.
4. Семикіна М.В. Конкуренція і конкурентоспроможність на ринку праці: методологія визначення // Демографія та соціальна економіка. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – № 2. – С. 94-103.
5. Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування /[І.Л. Петрова, В.В. Близнюк, Г.Т. Куліков та ін.]; за ред. І.Л. Петрової; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 368 с.
6. Хлебникова О. В. Гносеология как теория присвоения значения / О. В. Хлебникова // Вестн. Том. гос. ун-та. Философия. Социология. Политология. – 2013. – № 2 (22). – С. 156-161, с. 157.
7. Гносеология : Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BD%D0%BE%D1%81%0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>